

МИТНА СПРАВА

**Науково-аналітичний
журнал
Фахове видання**

**№6(90), 2013
частина 2, книга 2
листопад-грудень**

**Видається
з січня 1999 року**

Засновники:

**Національний університет
"Одеська юридична академія",
ТОВ "Митна газета".**

**Видавець:
ФОП (ПП) Шерман М.Д.**

**Свідоцтво
про державну реєстрацію
КВ № 18871-7671 ПР
від 5 січня 2012 року.**

Виходить 6 разів на рік.

Постановою президії ВАК України
№ 1-05/2 від 10.03.2010 р.
журнал "Митна справа" включено
до переліку фахових видань
України, у яких можна публікувати
результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів
докторів і кандидатів наук.
Галузі науки — юридичні.

Редакційна рада:

Ківалов Сергій Васильович,
д.ю.н., професор, народний депутат
України, Голова Комітету ВРУ з питань
верховенства права та правосуддя,
член Європейської Комісії "За демократію
через право" (Венеціанська комісія),
академік НАПрН України, президент
НУ "Одеська юридична академія" —
*Голова редакційної ради,
головний редактор;*

Додін Євген Васильович, д.ю.н.,
професор, професор кафедри морського
та митного права НУ "Одеська юридична
академія", засл. діяч науки і техніки
України — *науковий редактор,
заступник головного редактора;*

Бахрах Дем'ян Миколайович,
президент Уральського інституту
економіки та права, д.ю.н.,
професор, засл. діяч науки РФ;

Берназ Василь Дмитрович, д.ю.н.,
професор, проректор з наукової роботи
та міжнародних зв'язків Міжнародного
гуманітарного університету;

Біла-Тіунова Любов Романівна,
д.ю.н., професор, професор
кафедри адміністративного
та фінансового права
НУ "Одеська юридична академія";

Грищук Віктор Климович, д.ю.н.,
професор, перший проректор
Львівського державного університету
внутрішніх справ, засл. юрист України;

Дрьомін Віктор Миколайович,
д.ю.н., професор, проректор
з наукової роботи
НУ "Одеська юридична академія";

Коломоєць Тетяна Олександрівна,
д.ю.н., професор, декан юридичного
факультету, завідувач кафедри адміні-
стративного та господарського права
Запорізького національного університету;

Копиленко Олександр Любимович,
д.ю.н., член-кореспондент НАН України,
академік НАПрН України, директор
Інституту законодавства Верховної
Ради України, засл. юрист України;

*Рекомендовано до друку
Вченою радою
Національного університету
"Одеська юридична академія"
(Протокол №2 Від 05.10.2013 р.)*

Редакція не завжди
поділяє думки та позиції
авторів публікацій.
Листи, рукописи, ілюстрації
не рецензуються
і не повертаються.

Редакція зберігає за собою
право на редагування
рукописів, їх скорочення
й уточнення найменування.

За достовірність наведених
фактів, цитат, статистичних
даних та інших відомостей,
а також відсутність у статті
запозичених матеріалів
без посилання на джерела
відповідає автор.

Передруки та переклади
матеріалів журналу
дозволяються тільки за
згодою авторів та редакції.

Матеріали публікуються
в авторській редакції
та в порядку черговості
їх надходження.

Передплата на журнал
"Митна справа" здійснюється
у кожному поштовому відділенні.
Передплатний індекс – 22573.

Тел./факс редакції в м. Одесі:
(048) 719-88-12

E-mail: kmtp@bk.ru

Адреса редакції:
65009 м. Одеса, вул. Піонерська, 2,
НУ "Одеська юридична академія",
кафедра морського
та митного права, кімн. 305.

Тел./факс редакції в м. Львові:
(032) 261-03-64,
(032) 261-03-65.

E-mail: mg1@lviv.net
mmsgg11@rambler.ru

Поштова адреса:
79000, м. Львів, Головна пошта, а/с 278.

Кормич Борис Анатолійович,
д.ю.н., професор, завідувач кафедри
морського та митного права
НУ "Одеська юридична академія";

Латковська Тамара Анатоліївна,
д.ю.н., професор, професор кафедри
адміністративного та фінансового права
НУ "Одеська юридична академія";

Оборотов Юрій Миколайович,
д.ю.н., професор, завідувач
кафедри теорії держави та права
НУ "Одеська юридична академія";

Пашко Павло Володимирович,
Державний радник митної служби
2 рангу, д.е.н., засл. діяч науки
і техніки України;

Россінський Борис Вульфович,
д.ю.н., професор, заслужений
юрист РФ, завідувач кафедри
адміністративного та фінансового
права Російської правової академії
Міністерства юстиції РФ, проректор
РПА з навчальної роботи;

Хачатуров Едуард Борисович, к.т.н.,
с.н.с., проректор НУ кораблебудування
ім. адм. Макарова;

Шерман Михайло Давидович,
головний редактор "Митної газети" –
заступник головного редактора;

Чжан Шуйбао, к.ю.н., професор
Пекінського університету (Китай);

*Відповідальний секретар,
заступник наукового редактора –
Аверочкіна Тетяна Володимирівна*,
к.ю.н., с.н.с., зав. лабораторії кафедри
морського та митного права
НУ "Одеська юридична академія".

Фото на обкладинці:

*1 стор. – Національний університет
«Одеська юридична академія»:
ліворуч – навчальний корпус
(м. Одеса, вул. Піонерська, 2);
праворуч – адміністративний корпус
(м. Одеса, Фонтанська дорога, 23).*

5. Калаянов Д.П. Административные проступки, подведомственные милиции, и их профилактика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Д.П. Калаянов. – Одесса, 1998. – 187 с.
6. Постанова Шацького районного суду Волинської області у справі № 0317/57/2012 від 30 січня 2012 року // Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 22475918 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/22475918>.
7. Постанова Новоархангельського районного суду Кіровоградської області у справі № 1114/2287/12 від 5 вересня 2012 року // Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 25980394 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25980394>.
8. Постанова Ямпільського районного суду у справі № 3-114, 2012 р. від 24 лютого 2012 року // Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 21713549 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/21713549>.
9. Постанова Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області № 1915/14354/2012 від 12 вересня 2012 року // Реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 25970359 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/25970359>.

З м і с т

**АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
ТА МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**

Столярський О. В.
Розвиток основних напрямків і форм міжнародного співробітництва в боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю після прийняття Статуту ООН.....3

Ланцева К. В.
Сучасний стан договірно-правової бази між Україною та Республікою Куба..... 10

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Яремчук С. В.
Особливості інтеграційного взаємозв'язку права і свободи.....16

Довгополова О. А.
Чи можливе правове втілення принципу толерантності?.....23

Бар'як А. С.
Система правових актів як аспект правової системи.....31

Лов'як С. С.
Дотримання прав дитини в Україні:
сучасний стан та міжнародний досвід.....37

Вдовичин І. Я.
Перспективи застосування герменевтичного підходу для дослідження української політико-правової думки першої половини ХХ століття42

Кобилецький М. М.	
Магдебурзьке право в німецькій історіографії.....	50
Охотницька Н. В.	
Судова система на українських землях в 1917-1921 рр.....	56

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИКИ, КРИМІНОЛОГІЇ, КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Тальянчук Л. С.	
Сучасні способи підробки документів, що посвідчують особу при перетині державного кордону України, та їх ознаки.....	61
Кривонос М. В.	
Особливості використання спеціальних знань при проведенні обшуку в провадженнях про кримінальні правопорушення в сфері незаконного обігу наркотичних засобів.....	70
Гончар Н. Б., Ковальчук О. Б.	
Характеристика трасологічних баз даних слідів підшв взуття у сусідніх державах та перспектива створення єдиної транснаціональної системи баз даних на основі європейської організації судово-експертних установ.....	76
Шевченко Ю. А.	
Види слідчих ситуацій при розслідуванні корисливих злочинів, вчинених з використанням транспортних засобів.....	82
Сакаль А. П.	
Криміналістична характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями.....	87
Клюс В. В.	
Сучасні проблемні питання у забезпеченні національної безпеки України.....	94
Горпинюк О. П.	
Допустимість обмеження інформаційної приватності під час здійснення кримінального провадження.....	100

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Гаврущенко І. В.	
Адміністративне правопорушення у світлі запровадження загальнообов'язкового державного медичного страхування в Україні.....	109
Курінний В. В.	
Застосування відповідальності в процесі попередження адміністративних проступків у сфері медичного обслуговування населення.....	114

Томіна В. Ю. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання аудиторської діяльності.....	120
Коробкін В. В. Окремі аспекти генези адміністративно-правового регулювання енергопостачання в Україні.....	125
Погиба П. П. Теоретико-правові основи адміністративно-правового статусу місцевих державних адміністрацій.....	131
Шевченко Л. В., Горбач О. Ю. Загальна характеристика суб'єктів адміністративного права Єгипту.....	136
Йосифович Д. І. Основні завдання та результати діяльності Центрального антикорупційного бюро Республіки Польща.....	142
Дорошенко Д. П. Система фінансового права та система фінансового законодавства.....	148
Чернетченко О. М. Щодо змісту контролю як гарантії законності адміністративної діяльності органів доходів і зборів.....	155

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ, ТРУДОВОГО ПРАВА

Костова Н. І. Захист прав засновників акціонерного товариства.....	162
Русаль Л. М. Юридичні факти як передумова припинення індивідуальних трудових правовідносин.....	168
Остапенко Л. О., Банах О. О. Правові основи охорони праці на авіаційних підприємствах України.....	174

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Годяк А. І. Реформування правової освіти працівників органів внутрішніх справ України: проблема часу.....	180
Неманов А. Ю. Поняття та зміст участі підрозділів оперативної служби МВС у протидії отриманню та наданню неправомірної вигоди.....	185
Гузенко К. О. Теоретичні та практичні аспекти визначення змісту компетенції органів внутрішніх справ в умовах надзвичайних ситуацій.....	191
Смирнова Е. Г. Переконання як засіб забезпечення органами внутрішніх справ економічної безпеки: поняття та форми.....	197

Соколенко О. Л. Напрямки правоохоронної діяльності та її вплив на реалізацію прав громадян.....	203
---	-----

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

Шуба Б. В. Теоретичні засади управління господарською діяльністю (на прикладі господарських товариств).....	209
Андрущенко І. Г. Державне регулювання злиття і поглинання компаній.....	215
Олюха В. Г. Державні програми як засіб стимулювання розвитку капітального будівництва.....	220

ОСТАННІ НАДХОДЖЕННЯ

Журавська З. В. Щодо форм забезпечення права певних суб'єктів на особисту безпеку в виправних колоніях.....	226
Вихренко К. П. Проблематика еволюції міжнародних правових стандартів у рибальському секторі.....	232
Янчук Н. Д. Взаимодействие уголовно-правовых систем: общетеоретический анализ.....	239
Берназ-Лукавецька О. М. «Негативні умови» обміну житла (жилих приміщень).....	245
Тарасюк І. В. Поняття та роль слідчої (розшукової) версії у процесі пізнання об'єктивної істини в розслідуванні справ кримінального впровадження.....	250
Капустін В. В. Правове регулювання реалізації процедури банкрутства в Україні.....	253
Яремчук В. Д. Національне й універсальне в освіті середньовіччя: філософсько-правовий аспект.....	259
Коваль І. М. Детермінанти формування правового менталітету особи.....	265
Соколан Т. С. Суб'єкти застосування відеоспостереження у системі правоохоронних органів України.....	271
Шандра Б. Б. Філософсько-правовий вимір криміналізації свідомості: засади декриміналізації.....	277
Ковальова О. В. Нормативно-правова трансформація принципів справедливості та відповідальності.....	283

Прус В. З. Європейські правові традиції в контексті розвитку правової системи України-Гетьманщини.....	288
Заворотченко Т. М. Методологічні основи механізму реалізації суб'єктивних політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні.....	293
Колиба М. М. Філософсько-правове тлумачення свободи віросповідання та її особливості у середньовіччі.....	302
Конопляник О. С. Адміністративно-правове регулювання охорони дипломатичних представництв іноземних держав підрозділами внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України.....	308
Димитров М. Ф. Благодійність як об'єкт адміністративно-правового регулювання.....	315
Дорошева О. М. Міжнародно-правовий статус «осіб під переслідуванням» та напрями його вдосконалення.....	319
Середа О. Г. Органи державної влади як суб'єкти нагляду й контролю за дотриманням трудового законодавства.....	325
Борко А. Л. Контроль і нагляд у судовій системі України за діяльністю судів.....	331
Козіна М. В. Пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання праці спортсменів.....	338
Гомада В. А. Управлінські процедури, пов'язані з проходженням служби в судах.....	343
Швець В. О. Особливості судового захисту суб'єктів господарювання від рейдерських нападів в Україні на сучасному етапі.....	349
Петренко В. В. Сучасний стан законодавчого забезпечення адміністративної відповідальності за порушення правил рибальства та охорони рибних запасів.....	355
Шевчук В. М. Тактична операція як системне утворення.....	362
Рудницька Ю. В. Криміналістична характеристика неповнолітніх злочинців, які вчинили крадіжки.....	368
Хірсін А. В. Гуманістична домінанта в сучасному праві та «антропологічний поворот» у методології його обґрунтування.....	373

Скачко Д. П. «Інша оплачувана діяльність» в контексті Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».....	380
Воропаєва Н. Г. Історичний розвиток та процес становлення нагляду та контролю за дотриманням законодавства про охорону праці в Україні.....	384
Гетьман Є. А. Ознаки нормативно-правового та підзаконного нормативно-правового акта та їх співвідношення.....	390
Грובהва А. А. Особливості вирішення трудових спорів про поновлення на роботі, пов'язаних з розірванням трудового договору з ініціативи працівника.....	395
Клименко О. І. Деякі аспекти забезпечення конституційного права громадян України на мирні зібрання.....	402
Лукаш С. С. Акти соціального партнерства як джерела трудового права.....	407
Кравченко І. О. Генезис правового регулювання звільнення працівника за невідповідність займаній посаді.....	412
Пиж Н. М. Особливості правового регулювання розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця: історико-правовий аспект.....	419
Пожоджук Р. В. Проблеми апеляційного та касаційного оскарження у господарському судочинстві.....	426
Сиймовський Р. М. Підрозділи ДСБЕЗ як суб'єкти послідовної взаємодії у профілактиці адміністративних правопорушень.....	434

УДК 340.0(09) + 343.11

Прус В. З., доцент кафедри історії держави і права НАВС, к.ю.н.

Європейські правові традиції в контексті розвитку правової системи України-Гетьманщини

У статті проаналізовано джерела права іноземного походження, що справили значний вплив на розвиток правової системи України-Гетьманщини. Серед них слід виокремити Литовський статут 1588 р., "Саксонське зеркало", "Порямок" так звані кормчі (церковні) книги, окремі князівські та королівські привілеї і грамоти, постанови сейму, конституції тощо, що тепер становлять європейську правову традицію.

Ключові слова: джерело права, магдебурзьке право, Литовські статуту.

В статье проанализированы источники права иностранного происхождения, оказали значительное влияние на развитие правовой системы Украины-Гетманщины. Среди них следует выделить Литовский статут 1588 г., "Саксонское зеркало", "порядок" так называемые кормчий (церковные) книги, отдельные княжеские и королевские привилегии и грамоты, постановления сейма, конституции и т.п., теперь составляют европейскую правовую традицию.

Ключевые слова: источник права, магдебургское право, Литовские статуты.

The article analyzes the sources of law are of foreign origin, had a considerable influence on the development of the legal system of Ukraine, Hetman. Among them distinguish the Lithuanian Statute of 1588, "Saxon Mirror", "Order" called Helmsman (church) book, some princely and royal privileges and charters, decrees of the Diet, the constitution so that now make up the European legal tradition.

Keywords: source of law, Magdeburg law, Lithuanian statutes.

Постановка проблеми. Актуальність статті зумовлена зростанням в Україні уваги й інтересу до ролі права в історичному розвитку, адже глибоке аналітичне осмислення історико-правової спадщини країни дає можливість по-новому, із знанням справи оцінити тенденції розвитку національних правових традицій. У сучасних умовах переходу на реалізацію принципу загальнолюдських цінностей, реформування правової системи, інтеграційних процесах на шляху до створення єдиної Європи й адаптації українського законодавства до права країн Європейського Союзу та здобуття сучасною Україною втрачених позицій на міжнародній арені, як суб'єкта міжнародного права, стає актуальною проблема дослідження і використання європейських правових традицій у розвитку системи права для побудови правової держави і громадянського суспільства. За таких обставин доцільно звернутися до багатовікового історико-правового досвіду нашого минулого, особливо ж — до періоду України-Гетьманщини, коли українські землі переживали цикл політичних, економічних, правових та соціальних трансформацій, спричинених їх союзом з Московською державою та поширенням на їх території російських правових норм. Вирішення зазначеної проблеми є важливим і значущим також для подальшого розвитку, як права України, так і вітчизняної історико-правової науки.

Теоретичною основою дослідження стали положення, які містяться в працях вчених у галузі історії України, теорії та історії держави і права України: І.М. Грозовського, О.І. Гуржія, Р.М. Лашченка, О.О. Шевченка, В.А. Дядиченка, М.Є. Слабченка, А.П. Ткача, Я.С. Падоха, М.Н. Чубатого та ін.

Мета статті полягає у дослідженні тенденцій та загальних закономірностей розвитку і функціонування джерел права іноземного походження на території України-Гетьманщини в контексті європейської правової традиції.

Виклад основного матеріалу. Для Гетьманщини другої половини XVII ст. - першої половини XVIII ст. характерним є завершення становлення української національної правової системи і перші спроби кодифікації права. Однак розуміння сутності правової систем того чи іншого періоду в історії неможливе без дослідження основних джерел права, що її формують.

В праві України часів Гетьманщини діяла велика кількість джерел, які мали різне походження, не однакову форму і різнилися за змістом та історичним значенням. В загальних рисах діючі джерела права визначалися основними умовами союзу Козацької України з Московською державою, які дістали закріплення в Березневих статях 1654 р., в яких визначалися взаємовідносини між двома державами, передбачалося, що попередні права, якими керувалося населення Гетьманщини, не повинні порушуватися московським царатом. “То ми, великий государ, підданого нашого Б. Хмельницького, гетьмана війська Запорозького і все наше військо Запорозьке пожалували, — сказано в “Жалуваній грамоті царя Олексія Михайловича Війську Запорозькому на збереження його прав і вольностей від 27 березня 1654 р.”, — веліли їм (українцям) бути під нашою, царського величества, високою рукою, згідно з давнішими їх правами і привілеями, даними їм від королів польських і великих князів литовських, і тих прав і вольностей нічим нарушати не веліли”. За цим державним юридичним актом у Гетьманщині була закріплена система права, що склалася в період національно-визвольної боротьби середини XVII ст. До неї входили норми Статуту Великого Князівства Литовського 1588 р., магдебургського права, нормативних актів гетьманської влади, звичаєвого права, церковного права тощо [1, с. 225-226].

У системі «попередніх прав» вагоме місце займали правові акти іноземного походження, що тепер становлять європейську правову традицію. До них відносилися такі писані нормативні акти права: Литовський статут 1588 р., “Саксонське зерцало”, “Порядок” так звані кормчі (церковні) книги, окремі князівські та королівські привілеї і грамоти, постанови сейму, конституції тощо. Деякий час після війни вони фактично не діяли, тому що на них майже не посилались. Але із середини XVII до кінця XVIII ст. (і навіть пізніше) в судових процесах на них все частіше стали посилатися при вирішенні багатьох життєво важливих питань або ж безпосередньо брали до уваги їх положення. Поступово вони визначалися як обов’язкові і в більшості офіційних документів. Законність таких джерел права підтверджували універсал гетьмана І. Скоропадського від 16 травня 1721 р. у зв’язку з необхідністю здійснити переклад різних “книг правних” на “русское наречіе”, “Решительные пункты” (п. 20) від 22 серпня 1728 р., інструкція гетьмана Д. Апостола судам від 13 липня 1730 р. [2 с. 24].

Із сеймових постанов і конституцій були залишені в силі лише ті, які стосувалися панівного становища землевласників. Князівські й королівські привілеї і грамоти здебільшого підтверджували вже існуючі відносини та звичаї і стосувалися окремих питань. Але найбільш визначним з цих джерел, без сумніву, був Статут Великого князівства Литовського, а саме його редакція 1588 р., як найбільш досконалий з правничого боку і технічно відпрацьований. Литовські статuti виникли як правові акти багатонаціональної держави, у них широко використано звичаєве право всіх народів, які жили на її території, норми давньоруського, римського, німецького, польського, попереднього чинного законодавства Великого Князівства Литовського.

У першому Статуті Великого Князівства Литовського (згодом він дістав назву “Старого”), прийнятому на Сеймі 29 вересня 1529 р., набули юридичного закріплення основи

суспільного і державного ладу, що склалися на той час у Великому Князівстві Литовському та в тих українських землях (Волинь, Галичина, Поділля, Брацлавщина, Київщина, Чернігівщина), які входили до складу князівства. Статут Великого Князівства Литовського 1529 р. мав 13 розділів і 264 статті й містив норми державного, адміністративного, цивільного, сімейного, кримінального, а також інших галузей права. Перший Статут Великого Князівства Литовського не був надрукований, а переписувався для практичного застосування [3, с. 271].

Починаючи з 1544 р., шляхта на кожному сеймі наполегливо вимагала внести доповнення до Статуту. Другий Статут був затверджений Сеймом 1554 р., і тільки в 1566 р. набув чинності. Він закріплював соціально-економічні та політичні зміни, що відбулися у Великому Князівстві Литовському з 1530 до 1537 р., визначав правове становище великого князя, захищав привілеї великих феодалів, фіксував права і вольності шляхти. Статут 1566 р. складався з 14 розділів і 367 статей, а також містив норми, що належали до різних галузей права. Він відомий у науці як Волинський Статут [4, с. 167].

Третій Статут Великого Князівства Литовського був затверджений Сигізмундом III у 1588 р. і набув законної чинності у 1589 р. [5, с. 269–272]. Третій, найдосконаліший Статут Великого князівства Литовського детально регламентував порядок судочинства, проголосовував єдність права для всіх громадян, хоч вона і не була рівною для всіх, декларував обмеження влади монарха законом, відмежування судової влади від адміністрації, пріоритет писаного права тощо. Третій Статут Великого Князівства Литовського 1588 р. залишався найавторитетнішим джерелом чинного права Гетьманщини після її союзу з Московською державою 1654 р. Відомий історик права В.Д. Мєсяц на підставі вивчення та аналізу архівних матеріалів першої половини XVIII ст. стверджував, що українська адміністрація, скаржники і навіть Сенат вважали Статут Великого Князівства Литовського “малоросійським правом” [6, с. 151–152]. Роль третього Статуту Великого Князівства Литовського як джерела чинного права Гетьманщини не викликала сумніву в дослідників історії українського права. Серед доказів, висловлених в історико-правовій літературі, заслуговує на увагу погляд А.П. Ткача, який ґрунтовно проаналізував судову практику 1650–1750 рр. і текст Статуту Великого Князівства Литовського видання 1811 р. Він вважав, що найбільш поширеною у Гетьманщині була редакція 1614 р. польською мовою або її переклади російською мовою, зроблені у XVIII ст. [7, с. 38].

У межах Гетьманщини спостерігалася певна специфіка застосування Третього Литовського Статуту. Особливо помітно це стало у XVIII ст., коли в краї більш-менш нормалізувалося мирне життя. Причому мова в даному випадку не йде про якісь симпатії старшинської адміністрації щодо законодавства Речі Посполитої. Нова генерація українських “панів” прямо пов’язувала цей звід нормативних актів з власним “попереднім” правом, зокрема з “Руською Правдою”. Крім того гетьманському правлінню; місцевій шляхті імпонувало те, що Статут не так давно був гарантією станових прав литовських і навіть православних можновладців у політичних зазіханнях польських магнатів, а також деякою мірою захищав автономістичні інтереси панівних класів різних народів у складі Великого Князівства Литовського і пізніше Речі Посполитої. Разом з тим на Лівобережжі великі землевласники, державці середньої руки в селах і містечках, економічно сильні й незалежні козаки і т.д. прагнули до максимального використання в суді Литовського Статуту, а міські торгові люди, лихварі, власники домів і великих угідь — до одночасного застосування, в залежності від ситуації, і Статуту, і магдебурзького права [8, с. 99–100]. Зрозуміло, що селянство у своїй більшості, “низи” міст і містечок, козацькі “товариства”, громади і т.д. залишалися прихильниками звичаєвого права. Саме такі чинники

безпосередньо впливали на формування регіональної правової культури.

Значне місце серед чинних джерел права посідали збірники магдебурзького права, під якими розуміють усі нормативні акти, що надходили з Німеччини, а не лише ті, які стосувалися самоврядування міст [9, с. 159]. Магдебурзьке право у Гетьманщині діяло як основа самоврядування міст. Міста за магдебурзьким правом поділялися на магістрацькі з більш розвинутою системою управління і на ратушні, де порядок самоврядування був дещо змінений. У Гетьманщині відомо декілька збірників магдебурзького права. Найдавніший з них – “Зерцало саксонів” М. Яскера (латинською мовою), опублікований 1536 р. у Кракові. У XVII ст. поширеними стали збірники “Порядок справ цивільних магдебурзьких” (скорочено “Порядок”), укладений 1559 р. заступником вїта вищого суду німецького права на краківському замку В. Гроїцьким (польською мовою), “Право цивільне хелмінське” 1584 р. (німецькою мовою) та “Артикули права магдебурзького”, укладені латинською мовою вїтом краківського замку Я. Кірштейном у 1557 р. [10, с. 437–438; с. 63, с. 49]. В історико-правовій літературі існували різні думки стосовно значення магдебурзького права у Гетьманщині. Зокрема, В. Антонович вважав, що магдебурзьке право залишалось в українських містах “мертвою буквою” [11, с. 57–58]. З цією думкою не погоджувався О. Кістяківський, зазначаючи, що магдебурзьке право було не номінальним, а діючим правом, а також, за його словами, названі книги (тобто пам’ятки магдебурзького права) були ручними книгами у судах південної Московської держави литовсько-польського періоду [12, с. 82–87]. А.Й. Пашук заперечував цю тезу. Правда, інколи всупереч своїм власним переконанням, він стверджував: міщанська верхівка намагалася зробити магдебурзьке право всебічно діючим правом і домогтися повного його застосування в судах” [13, с. 76–77]. Подібну суперечливість знаходимо і в праці Н. Мірзи-Авак’янц з історії суду в Лівобережжі другої половини XVII ст. В ній авторка дійшла такого висновку: Литовському Статутові, а тим паче німецькому праву, “що вирросло в обставинах життя привілейованого міста, не могло бути ґрунту й місця на Україні Гетьманській”. А далі наголошується: унаслідок безпорадного становища суддів, що не могли функціонувати, керуючись лише звичаєвим правом, Литовський Статут і збірки німецького права ввійшли в судову практику й набули в ній великого значення, ставши джерелом права... А втім... карні норми Литовського Статуту та німецького права не стали в наших судах нормами обов’язковими: кодекси залишилися лише справочниками (?)... від норм їх постійно відступали...[14, с. 64]. В. Месяц відзначав дуже вузьке функціонування в Україні магдебурзького права [6, с. 183].

Однак, документальні матеріали другої половини XVII – першої половини XVIII ст. переконливо свідчать про часте посилання в українському судочинстві на положення магдебурзького права і врахування (коли й непряме застосування) їх при винесенні вироків. Аналізуючи гетьманські універсали, “монарші” грамоти, П. Федоренко прийшов до висновку, що головними “носіями магдебурзького (міського) права” продовжували залишатися міста [15, с. 40–41]. Мало того, з поширенням в Україні російського законодавства, судді нерідко вдавалися до порівняльної характеристики права Німеччини й Росії і, траплялось, приймали рішення про покарання злочинця на підставі їх поєднання. Так, у серпні 1767 р. сталось пограбування майна і вбивство “польських купців” – “дубенських жидів” мешканцем Києва Є. Лавріновичем і збіглим російським солдатом І. Колосивим. Під час слідства обидва зізналися у злочині і Київський магістрат прийняв справу до розгляду. При цьому судді виходили з постанов сенату від 30 жовтня 1754 р. і 17 жовтня 1760 р. (які передбачали покарання у вигляді побиття батоґом, виривання нїздрів, клеймування щік і лоба, заслання

до Сибіру), іменного указу від 14 липня 1765 р. (про повернення майна “скривдженим” і покарання тих, хто переховував крадів, розбійників і т.д.) та “майдебурських” прав. Тодішня судова практика в Україні зверталася не до оригінальних німецьких збірок права, а здебільшого до їх переробок в перекладах польською чи латинською мовою. У зв’язку з цим траплялися випадки, коли українські судді чи члени кодифікаційних комісій не завжди могли зрозуміти зміст деяких положень нормативних актів [16, с. 67–77].

У першій половині XVIII ст. з метою полегшення роботи юристів практиків, додатково створюються “Краткий показчик магдебурзького права по книзі “Порядок” і твір під своєрідною назвою “Кратко выписано з прав малороссийских, книги “Порядка”, с артикулов права магдебурского, права цесарського с означением. Правах за вини положено наказание и казнь и на каких именно значит страницах” [17, с. 197–242, с. 243–259].

Проте наявність такого роду джерел і законодавче санкціонування магдебурзького права, не свідчили про їх застосування на місцях, і в першу чергу містах, у повному обсязі. Цьому нерідко чинили чималий відвертий опір цілі соціальні групи населення, особливо привілейоване козацтво та духовенство. Так, магдуберзьке право Києву неодноразово підтверджувалося жалуваними грамотами великих литовських князів, польських королів, російських царів і універсалами українських гетьманів [18].

Використання магдебурзького права у Гетьманщині припинилось після поширення на неї “Установлення про губернії” 1775 р. і створення загальноросійської судової системи. Указом 1831 р. Микола I скасував магдебурзьке право у містах Гетьманщини, крім Києва, де воно було чинним до 1835 р.

Як бачимо, вплив джерел права іноземного походження на еволюцію українського права XVIII ст. цілком очевидний. Це свідчило про спадкоємність давніх традицій у праві, що діяло в межах України в більш пізній період.

Таким чином, зміст джерел права, що використовувалися в Україні у досліджуваний період, та їхнє значення в житті українського народу свідчать про високий рівень розвитку на той час системи права України, що відповідав тогочасним європейським правовим традиціям.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія українського козацтва : Нариси. У 2 т. / [редкол. В. А. Смолій (відп. ред.) та ін.]. – Т. 2. – К. : Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – 724 с.
2. Яковлів А. Українсько-Московські договори XVII – XVIII віках/ “Решительные пункты” Петра II, дані гетьманові Д. Апостолові 1728 р. / В.А. Смолій, В.М. Ричка // Український історичний журнал. – 1995. – №6. – С. 124–137.
3. Прус В. З. Система “попередніх прав”, як джерела права Лівобережної України першої половини XVIII ст. / В. З. Прус // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – № 5. – С. 268–274.
4. Василянскенс А. Другий Литовський Статут / А. Василянскес // Старожитності. – 1991. – Ч. 4. – 457 с.
5. Українське державотворення : не витребуваний потенціал : словник-довідник / [ред.—упоряд. О. М. Мироненко]. – К. : Либідь, 1997. – 560 с.
6. Месяц В. Д. История кодификации права в Украине в первой половине XVIII в. – М., 1964. – 160 с.
7. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України / А. П. Ткач. – К. : Вид-во Київск. ун-ту., 1968. – 170 с.
8. Чехович В. А. Роль III Литовського Статута в політичеській боротьбі вокруг проблем кодифікації дореволюційного права України / В. А. Чехович, И. Б. Усенко // Третий Литовський Статут 1588 года : Материалы Республиканской научной конференции, посвященной 400-летию Третьего Статута.

- Вильнюс, 1989. – 204 с.
9. ЦДІАУ в м. Києві – Ф. 59, оп. 1, спр. 52, арк. 1–4. Правила судочинства.
10. ЦДІАУ в м. Києві – Ф. 51, оп. 3, спр. 1381, арк. 48. Донесення в Генеральну військову канцелярію А. Бутковича на неправомірні дії стародубської полкової канцелярії.
11. Юшков С. В. История государства и права СССР / С. В. Юшков. – М., 1947. – Изд. 2-е. – 767 с.
12. Антонович В. Б. Монографии по истории Западной и Його-западной России / В. Б. Антонович – Т. 1. – К., 1885. – 35 с.
13. Кистяковский А. Ф. “Права по котрым судится малороссийский народ” / А. Ф. Кистяковский. – К., 1879. – 844 с.
14. Пашук А. Й. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII-XVIII ст. / А. Й. Пашук. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1967. – 179 с.
15. Мірза Авак'янц Н. Нариси з історії суду в Лівобережній Україні другої половини XVII ст. / Н. Мірза-Авак'янц – Вип. 2. Норми права та типи злочинців у судовій практиці // Наук. зап. наук. – дослідної катедри історії української культури. – № 5. – Харків, 1928. – 115 с.
16. Федоренко П. Грабіж у побуті і праві Гетьманщини / П. Федоренко // Студії з історії України Науково-дослідної катедри історії України в Києві. – Т. 3. – К., 1930. – 182 с.
17. Теличенко И. В. Очерк кодификации Малороссийского права до введения Свода Законов / И. В. Теличенко // Киевская старина. – Т. 23. – 1888. – С. 414–454.
18. Василенко М. П. Матеріали до історії українського права / М. П. Василенко. – К. : друкарня УАН, 1929. – 470 с.

УДК 342. 7: 327 (477)

Заворотченко Т. М., к.ю.н., доцент кафедри теорії держави і права, конституційного права та державного управління; Голова Ради молодих вчених юридичного факультету ДНУ ім. О. Гончара

Методологічні основи механізму реалізації суб'єктивних політичних прав і свобод людини й громадянина в Україні

Розглядаються питання, пов'язані з тим, що в сучасний період в Україні спостерігається велика різниця між тією моделлю суспільних відносин в сфері політики, яка формується приписами українського законодавства про політичні права і свободи та дійсною життєвою ситуацією в цій сфері. Виокремлюються тенденції, що з'являються в суспільному житті, які будуть свідчити про зацікавленість громадян у демократичному суспільстві. Досліджується процес практичного втілення механізму реалізації політичних прав і свобод громадян у систему нормативних актів, які в сукупності створюють діюче законодавство країни.

Ключові слова: суб'єктивні політичні права і свободи громадян, механізм реалізації політичних прав і свобод, правові приписи про політичні права і свободи, політичні індивіди, політична влада.

Рассматриваются вопросы, связанные с тем, что в данный период в Украине наблюдается большая разница между той моделью общественных отношений в сфере политики, которая формируется предписаниями украинского законодательства о политических правах и свободах и действительной жизненной ситуацией в этой сфере. Выделяются тенденции, появляющиеся в общественной жизни, которые будут свидетельствовать о заинтересованности граждан в демократическом обществе. Исследуется процесс практического внедрения механизма реализации политических прав и свобод граждан в систему нормативных актов, которые в совокупности образуют действующее законодательство страны.

Ключевые слова: субъективные политические права и свободы граждан, механизм реализации